

En dit stelsel heeft hem blijvend beheerscht, ook al taant de invloed ervan in z'n leven naarmate hij zich meer ontwikkelt tot den positieven theoloog der praedestinatie²⁵). Dat kon ook moeilijk anders, daar, wie op grond der Heilige Schrift 'n verkiezenden en alles naar Zijn Raad besturenden God erkent, op den duur geen vrede kan hebben met 'n theorie die opschiet uit 'n geheel anderen voedingsbodem.

Intusschen hoe ouder hij werd, hoe meer de nood der Kerk beslag op hem legde. Z'n kentheorie, met haar inderdaad verdienstelijke grepen, toont nog heel wat sporen van het stelsel, dat hem den overgang tot het Christendom had vergemakkelijkt. Daarom valt hier meer te becritiseeren dan men, afgaande op de praeformatie van enkele inderdaad Calvinistische gedachten, aanvankelijk zou vermoeden.

Tot Neoplatonischen invloed laat zich herleiden zoowel de eenzijdige behandeling van de waarheid bij voorkeur onder het gezichtspunt der waarde, als hare achterstelling bij de aesthetische goederen. Maar ook in de grondstelling, dat wijsbegeerte beoefend wordt uit drang naar geluk²⁶), is de geest der oudheid duidelijk te herkennen. In de ken-theoretische uitlatingen stuit men op denzelfden achtergrond. God is het inbegrip der ideeënwereld: het subject, aan haar deel hebbend, stijgt tot Hem op in liefde tot Hem, het hoogste goed. Wat hij dan ook den wijsgeeren verwijt is niet het speculeeren over eene gradueel vermindere realiteit, waaraan hij zich zelf schuldig maakt, maar slechts de hoogmoed die deze kennis waant te kunnen verkrijgen zonder goddelijke hulp en geheel los van de Christelijke Kerk²⁷). De innerlijke tegenstrijdigheid tusschen humanisme en Christendom acht hij dus opgeheven door de bekeering, die de liefde doet heerschen over de kennis en de autoriteit der kerkelijke gemeenschap erkent. Doch dat de kennis zelf anders is geconstrueerd dan Jamblichus en Porphyrius leerden, zag hij niet in²⁸). Zelfs ontdekt hij niet het gevaar in de gelijkstelling van „weten dat” en „weten van” en verheft het laatste weer tot uitgangspunt zijner beschouwing van de kennis²⁹).

Het gevolg is natuurlijk eenerzijds dat 'n psychisch — niet psychologisch! — moment ten onrechte „waar” heet; aan den anderen kant blijft zoodoende heel wat, dat den naam van „waar” verdient, overgeleverd aan den twijfel. Op tweeërlei wijze tracht hij zich uit deze impasse te redden: ten deele door het aanvaarden van ingeboren begrippen³⁰) — o.a. die van punt, lijn en vlak —,³¹) ten deele door het te hulp roepen van het geloof. Geloofd dient niet alleen de eigen afkomst, maar ook het bestaan der ziel van den naaste en dat van lichamen³²). Zoo is 't gelooven bij Augustinus niet het gelooven *in* God Die ons waarheid mededeelt omtrent Z'n werken, 'n vertrouwen, dat telkens wordt gevoed door het gelooven dat het is of was gelijk Hij zegt. Want dit sluit in het gelooven, dat alles in den kosmos geschiedt onder de wet en naar bepaalde wetten en prikkelt tot een onderzoek, in geloofsgehoorzaamheid ingesteld, naar de wetten op ieder gebied